

GEORGE GORDON BYRON

Giaur

GEORGE GORDON BYRON

*Giaur*¹

TŁUM. ADAM MICKIEWICZ

Julianowi Niemcewiczowi
w dowód głębokiego szacunku

poświęca TŁUMACZ

PRZEDMOWA TŁUMACZA

O wpływie Byrona na całą tegoczesną literaturę przekonywają się co dzień czytelnicy, bo widzą na wszystkich utworach późniejszych barwę i piętno tego wielkiego poety. O zaletach i wadach dzieł jego tyle ksiąg napisano, że z nich można by ułożyć małą bibliotekę: nie myślimy poruszać tej pleśni krytyczno panegirycznej, głęboko już zasypanej innymi ważniejszymi polemikami.

Ale tłumacz czuł się obowiązany powiedzieć zdanie swoje o dziełach Autora pod jednym przynajmniej względem, — pod względem moralnego ich charakteru i dążenia. Wiadomo, iż Byrona oskarżano o bezbożność i antysocjalizm²; zarzucano mu, że występnych ludzi wybierając na bohaterów swoich pieśni, robił niejako apoteozę zbrodni; Fryderyk Szlegel³ nazwał go emisariuszem Szatana, a wszyscy zgodzili się, że był apostołem sceptycyzmu.

Wszakże, jeśli sądząc dzieła pod względem sztuki, krytycy zwykli je odnosić do wieku, w którym wzięły początek, porównywać z dziełami społecznymi i późniejszymi, należałoby równą⁴ zachować metodę oceniając moralny charakter autorów.

Byron był dzieckiem przeszłego wieku; wszedł na świat w epoce moralnej najniebezpieczniejszej dla człowieka, dla poety. Właśnie wtenczas spadała zasłona po pierwszym akcie rewolucji. Straszna walka piśmienna i słowna przecięta została gilotynami i zagłuszona grzmotem wojny europejskiej. Stronnictwa osłabione wzajemnym mordem ustąpiły z placu boju; niedobitków Napoleon rozbroił i wziął na kagańce. Wszystko ucichło. Był to czas dziwnego odrętwienia; o tych wielkich pytaniach które świat zaburzyły, lękano się już mówić, zaprzestano myśleć. Dzieła wszystkie ówczesne noszą cechę trwogi umysłowej i moralnego upadku. Są to niby rozmowy winowajców zamkniętych w więzieniu, którzy wstydzą się wspominać przeszłość, bo haniebna, — boją się pomyśleć o przyszłości, bo okropna, — i bawią się gawędką o pogodzie i deszczu.

¹ *Giaur*, niewierny; tak muzułmanie nazywają chrześcijan. [przypis autorski]

² *antysocjalizm* — dążenia antyspołeczne.

³ Fryderyk Szlegel — Karl Wilhelm Friedrich von Schlegel (1772–1829), niemiecki krytyk literacki i poeta, uczony, filozof oraz językoznawca, który wraz ze swym bratem, Augustem Wilhelmem Schleglem w sposób znaczący wpłynął na ukształtowanie nowego, charakterystycznego dla romantyzmu, stylu myślenia o literaturze. Nazwisko jego zostało tu spolszczone, zgodnie z manierą przyjętą w XIX w.

⁴ *równa* — tu: taka sama.

Dusza Byrona nie mogła żyć wśród takiej literatury, gwałtem wyrывała się za jej sferę. Młody Autor, prześladowany od krytyków, ścigał ich wzajem, a z krytyków sądząc o czytelnikach, zaczął lekceważyć całą publiczność. Po tej kłótni autorskiej z literatami, nastąpił rozbrat moralny z ludźmi, którego szczegóły należą do biografii.

Zalśniony gniewem, zlorzecząc obłudzie.
Choć znał, zapomniał że są lepsi ludzie.

Korsarz, str. 98.

Odtąd zdało się Byronowi, że człowiek z sercem nie może żyć w towarzystwie, że musi uciec od świata lub mścić się nad nim. Odtąd bohaterów swoich, dzieci duszy swojej, wychowywał na pustyni lub w jaskiniach łotrów.

Ale dzieci Byrona nie są to pospolici zbrodniarze, nie zimni egoiści albo szaleni fanatycy zakochani w swojej przewrotności i głupstwie. Poeta zostawia im jedną przynajmniej cnotę, jedno szlachetne uczucie, które ich mimowolnie z rodzajem ludzkim wiąże, które nie pozwala im pogrążyć się w zupełną moralną ciemność, i świecąc na dnie sumienia, tym wyraźniej daje widzieć wszystkie jego szczyrby i plamy.

Ludzie Byrona mają *sumienie*. I tu jest główna różnica między naszym autorem i pisarzami przeszłego wieku. Przeszły wiek był solistą, a więc nie znał różnicy złego i dobrego, ćwiczył się tylko w rozumkowaniu, i za cel sobie położył, że wszystkiego wytłumaczyć się, a raczej wygadać. Typem przeszłego wieku jest Panglos⁵ Woltera. Ten Panglos, francuski Hiob, w największym spodleniu moralnym, nie traci dobrego humoru; walając się w śmieciach, i wypluwając zęby, zawsze pyszni się i cieszy się, że był i jest filozofem. Ludzie Byrona gardzą taką sofisteryą⁶, czują, że są winni, cierpią; duma tylko nie dozwala im błagać przebaczenia, a czytelnik czuje, że do poprawy brak mu tylko czasu, bo wszyscy zbyt rychło giną. Czytelnik pewny jest, że Giaur, ani Korsarz, ani nawet Don-Juan nie skończyliby jak Panglos, albo Foblas.

I sceptycyzm Byrona różny jest od tej obojętności na wszystko co jest wysokie i piękne, od tej zwierzęcej nieczułości, którą soliści ochrztili sceptycyzmem, a która jest tylko dobrowolną głucho-ślepotą. Cała filozofia przeszłego wieku dążyła do tego, ażeby ludzi, już pochlebstwem odwieść, już groźbą⁷ i śmiechem odstraszyć od poszukiwania prawd wyższych i zasadniczych, ażeby wmówić, że te prawdy albo są do pojęcia niepodobne, albo niewarte dochodzenia. Byron pierwszy z poetów nie dał się zaspokoić taką solistyczną kondemnata⁸ myślenia i uczucia. Wielka zagadka świata, zagadka przeznaczeń rodu ludzkiego, przyszłego życia, stała mu zawsze przed oczyma. Poruszył on wszystkie zasadnicze pytania moralne i filozoficzne, pasował się ze wszystkimi trudnościami dogmatów i tradycji, kłął i dąsał się jak Tytan Prometeusz, którego cień tak często lubił wywoływać. Nie rozwiązał sobie zagadnienia, nie uspokoił duszy; ależ mu brakło równie jak jego bohaterom

⁵Panglos — Po polsku: Wszystkomowny albo Najzyczliwszy.

⁶sofisteria — dowodzenie za pomocą sofizmatów, czyli sformułowań pozornie logicznych i prawdziwych, ale zawierających ukryty błąd w rozumowaniu. Schopenhauer w swej *Erystyce* podaje jako jeden z przykładów rozumowanie: „Kaźde światło można zgasić. Rozum jest światłem. Kaźdy rozum można zgasić”.

⁷już pochlebstwem (...) już groźbą — albo... albo...

⁸kondemnata — potępienie; dawn. praw. zaoczny wyrok skazujący.

— czasu! Może dlatego tylko nie sprawdziła się przepowiednia Walter-Skotta⁹.

Nie był tedy Byron kontynuatorem przeszłego wieku; owszem powie-dzieć można, że ruch umysłowy dążący ku solisterii on jeden na drodze literatury zatrzymał i wstecz zawrócił. Odgłos powszechny nazwał Byrona Napoleonem Poetów, również Napoleona uznano za jedyne go poetę Fran-cji. Wiele wieków minie, nim się znajdzie ręka, która by jedno z tych berel dźwignąć mogła.

Uważano, że w dwojakim sposobie sceptycyzm ukazuje się na świecie: raz jako mrok wilgotny i zimny, wróżący noc długą; drugi raz jako te chwilo-we ściemnienie porankowe, połączone z powiewem orzeźwiający-m, które zapowiada dzień. Byron wyobraża tę drugą epokę sceptyków, niepewnych w swoim dążeniu, ale pełnych ducha i szczerości.

PRZEDMOWA AUTORA

Rozerwane ułamki niniejszego poematu, składają powieść o smutnych losach branki muzułmańskiej, która za niewierność ukarana została sposo-bem tureckim, utopiona w morzu, i której zgonu pomścił się kochanek jej, młody weneccjanin. Zdarzenia podobne trafiały się dawniej często na Wscho-dzie; teraz rzadsze. Może kobiety muzułmańskie nauczyły się więcej ostro-żności, może chrześcijanie mniej są teraz pochopni do śmiałych przedsięwzięć miłosnych i mniej w nich szczęśliwi. Zdarzenie, które jest treścią naszej powieści, odnieść należy do owych czasów, kiedy wyspy Jońskie ulegały pa-nowaniu Rzeczypospolitej Weneckiej, kiedy Arnauci¹⁰ na chwilę wyparci z Morei, znowu, po bezskutecznym wtargnięciu Moskalów, zaczęli ją plądrować. Wiadomo, że odstrychnienie się Majnotów¹¹, obrażonych tym, że im zabroniono Mistrę rabować, ściągnęło nowe kłęski na Grecję. Kraj ten stał się naówczas teatrem okrucieństw, których przykład trudno znaleźć, na-wet w dziejach prawowierne go ludu muzułmańskiego.

GIAUR

Umilkły wiatry, ciche lśnią się fale
Przy grobowcowej Temistokla¹² skale,
Która wyniosłem niebo czołem bodzie
I z góry patrząc na morza i smugi
Najpierwsza wita lądujące łodzie.
Kiedyż się zjawi Temistokles drugi?

*

Wyspy szczęśliwe! w każdej porze roku
Zarówno miłe i sercu i oku,
Gdy was przychodzić z gór Kolonny wita¹³,
Wraz nagły urok źrenice mu chwyta,
I myśl pogrąża w dumy tajemnicze.
Tu szklane morza cichego oblicze

Arkadia

Morze

⁹Walter-Skot — Walter Scott (1771–1832) ogromnie popularny w XIX w. powieściopisarz, twórca stylu powieści historycznej, w której fakty wymieszane były z legendami, ludowymi wierzeniami i wątkami fabularnymi; jego nazwisko pojawia się tu w zdeformowanej, wygodnie spolszczonej formie. Nie wiadomo o jaką przepowiednię Waltera Scotta chodziło tu tłumaczowi.

¹⁰Arnauci — nazwa Albańczyków, powszechnie używana w Turcji.

¹¹Majnoci — mieszkańcy dawnej Lakonii, uchodzący za potomków Spartan.

¹²Temistokles — żyjący na przełomie VI i V w. p.n.e. grecki polityk i wódz, przywódca stronnictwa demokratycznego, twórca morskiej potęgi Aten.

¹³Przyłądek Kolonna, zwany niegdyś Sunium. [przypis autorski]

Na falach drobnych jak uśmiechu dolki,
Gór okolicznych odbija wierzchołki
Strzegące brzegów, z którymi łagodnie
Zdają się igrać rajskie wody wschodnie.
Jeśli się wietrzyk chwilowy prześliznie,
I złamie szyby na modrej płaszczyźnie,
I kwiecie z brzegu przyniesione miota,
Jakaż w tym wietrze wonia i pieszczota!
Tam na skał wierzchu, u ścieku poników¹⁴
Błyszczą się róża, sułtanka słowików¹⁵,
Jej brzmia pochwały kochankowie leśni,
Ona rumieńcem dziękuje za pieśni.
Śliczna i skromna, królowa ogrodów,
Nietknięta wichrem, niezwiędła od chłodów
Nie znając naszych zim niebezpieczeństwa,
Kwitnie świeżością wiecznego panieństwa.
Balsamy, których niebo jej udziela,
W wonnych kadzidłach ku niebu odstrzela,
Niebo wzajemnie, co dzień jej użycza
Świetnych kolorów swojego oblicza.
Tam, w polu tyle jest kwiecica dla wianków,
Tam, w lasach tyle cienia dla kochanków,
Tam, grotty dla nich ciosane umyślnie;
Dziś morski zbójca w te grotty się ciśnie,
I nocą z małej czatuje galery
Na bezpiecznego żeglownika stery.
Skoro miesięczna zabłyśnie pochodnia,
Zabrzmie gitara morskiego przechodnia¹⁶;
Zbójca swój rudel zaraz na głąb pędzi
Zakryty cieniem nadbrzeżnych krawędzi,
Zahacza statek, zdobycze rozdziela;
Wrzask konających miesza pieśń wesela.

Wiatr

Miłość romantyczna,
Kwiaty

Dziwna! gdy kraj ten natura obrała
Na ogród bogów, i hojnie nań zlała,
Tyle bogactwa, piękności tak wiele
Jakby we własnym zakochana dziele,
Dziwna! że dzieła własnego się zrzeka,
I dziś natura wpuszcza tu człowieka,
Który, odwieczny miłośnik zniszczenia,
Ogród Edeński na nowo wyplenia,
I jako leśny dzik kwiecie wytłacza
Niepokropione znojami oracza
Ani znające ręki ogrodnika!
Tu kwiecie samo dokoła wynika,
Za tyle wdzięków, za taką obfitość
Uprasza tylko człowieka o — litość.
Dziwna! tu ziemia oddycha pokojem.
A serce ludzkie, chucią i rozbojem.
Czyż kraje światła na nowo ogarnie
Noc namiętności rządzących bezkarnie?

Kondycja ludzka, Natura,
Raj, Upadek

¹⁴ponik — strumyk wypływający spod ziemi lub znikający pod nią.

¹⁵O miłośkach róży i słowika, poeci wschodni często wspominają. [przypis autorski]

¹⁶Na morzach greckich często w noc pogodną słychać dźwięki gitary. Ulubiony to instrument majtków greckich, przy jego dźwięku śpiewają i tańczą. [przypis autorski]

Patrząc myśliłbyś¹⁷, że tu zbuntowani
Wojsko aniołów zwalczyli szatani,
I cherubinów trony dziś przywłaszcza
Tłum, który piekiel wyzionęła paszcza.
Tak śliczny kraj ten ojczyzna rozkoszy,
Tak brzydki tyran, co go dziś pustoszy!

Kto na śmiertelnym oglądał posłaniu¹⁸
Piękne oblicze zaraz po skonaniu
Nim dzień przeminął, pierwszy dzień nicestwa,
Ostatni trudów i bólów jestestwa;
Nim śmierć ostatnim przyciśnięciem ręki
Zglądziła rysy gdzie chronią się wdzięki:
Kto pomni twarz tę anielsko-łagodną,
Tak zimno piękną, tak smutnie pogodną!
Zda się w letargu zasypiać głęboko,
Zda się być żywą? — gdyby nie to oko,
Gdzie już nie świeci ni łza, ni namiętność,
Gdzie mieszka zimna, wieczna obojętność
I straszy widzów i serca im studzi,
I z oczu trupa wpada w serca ludzi —
Gdyby nie wzrok ten, nim pierwszy dzień minie,
Nim ta godzina — w tej jeszcze godzinie
Śmierć tak łagodnie niewidomie władnie,
Że jej tyraństwa nikt zrazu nie zgadnie!

Śmierć, Trup

Dziś do tej twarzy Grecyja podobna,
Martwa od dawna, lecz dotąd nadobna;
Jej widok ziębi, jej wdzięk do łez wzrusza,
Bo już piękności nie ożywia dusza,
Jej wdzięk jest tylko uśmiech pozostały
Na chwilę w ustach, co ducha oddały.
A jej rumieniec, chorowita krasa
Która na trupich licach nie zagasa,
Ostatni odbłysek zachodnich promieni,
Co się wokoło ruiny czerwieni,
Ostatnie czucie, co żegna nadzieję,
Iskra niebieska, która dotąd tleje
Lecz już swej milej ziemi nie rozgrzeje.

Naród, Przestrzeń, Ruiny

Ojczyzno mężów nieśmiertelnej chwały!
Każda dolina, każdy wierzch twej skały!
Jakże pamiętne! bo każde z nich było
Kolebką swobód lub sławy mogiłą.
Arko potęgi! Dziś, czyliż tak mało,
Czyż tylko tyle po tobie zostało?
Wstań niewolniku podły, wstań na chwilę,
Powiedz: ten wąż czy nie Termopile?
Ty z duchów orlich wyrodzony płazie
Na Leonida gnieźdzący się głazie,
Przypomnij, nazwij tych opok wyżyny,

Patriota, Wolność

Powstanie

¹⁷*myśliłbyś* — dziś popr. *myślałbyś*; w tekście zachowano niektóre formy charakterystyczne dla tłumacza, A. Mickiewicza.

¹⁸Zapewne rzadko który z czytelników, widział na własne oczy obraz tu opisany. Kto widział, musi pamiętać, jak smutne czyni wrażenie ta dziwna piękność, która kilka godzin po zgonie, zdobi jeszcze twarz martwą; ale kilka godzin tylko. Godna uwagi, że człowiek zabity kulą, ma pospolicie na twarzy wyraz żalości, chociażby za życia był śmiałego i dzikiego charakteru; przeciwnie postać człowieka przebitego sztyltem, wyraża boleść i tchnie dzikością. [przypis autorski]

Zatokę, wyspy — wyspy Salaminy!
Powstań! te dawne zapomniane boje
Odnów i przywłaszcz, to dziedzictwo twoje:
Z popiołów przodków, może wróg rozdmucha
Iskrę, zarodek ich wielkiego ducha.
A kto z was w boju żywota dokona,
Wliczy swe imię pomiędzy imiona,
Na których wzmiankę, pochlebstwem pijani
Zwykli się trzeźwić, zwykli drżec tyrani.
Kto z was ojczyzny z więzów nie wybawi
Zginie, lecz tyle synom swym zostawi
Sławy, nadziei, że staną się zdolni
Rozerwać jarzmo i umierać wolni!

Walka o wolność, gdy się raz zaczyna,
Z ojca krwią spada dziedzictwem na syna,
Sto razy wrogów zachwiana potęgą,
Skończy zwycięstwem — Grecyja jest księgą
W której wiekami stoi wypisano¹⁹,
Że klęska wolnych jest świata wygraną.
Królowie, sławę kupując u cieśli,
Gdzieś bezimienne piramidy wzniesli;
Wolni nie dbają chociaż czasu fala
Wszystkie grobowce i pomniki zwała,
Większe pomniki zostały nad niemi,
Zostały góry ich ojczystej ziemi.
Tam muza oczom przechodniów ukaże
Groby swobodnych, wolności ołtarze.

Długo by mówić — przechodzić okropnie
Wszystkie od chwały do niewoli stopnie —
Dostyc jest wiedzieć, że nikt nic zagrzebie
Ducha swobody — chyba on sam siebie
Bo własne tylko upodlenie ducha
Ugina wolnych szyję do łańcucha.

*

Mieszkańcy ziem tych! macież wy powieści
Dawnym podobne? i których by treści
Natchnęły muzę do polotów szczytnych,
W ślad muzy greckiej wieków starożytnych,
Gdy ludzie byli ziemi swojej godni?
Dziś do niczego nie zdadni — prócz zbrodni.
Z ognistą duszą, co by mogła siły
Natchnąć do dzieła godnego pomników,
Dziś oni pełzną z kolebek w mogiły
Niewolni — gorzej — słudzy niewolników²⁰,
Zmazani całą szkaradą co brudzi
Niewiele wyższych nad zwierzęta, ludzi;
Nie mają nawet tej dzikich odwagi,
Piersi gotowej przyjąć oręż nagi;
Tylko rozwoją przez sąsiednie państwa

¹⁹stoi wypisano — dziś: stoi napisane; jest napisane.

²⁰Ateny za panowania Tureckiego były własnością Kizlar-Agi, niewolnika serajowego i dozorca kobiet haremu. Eunuch rządził rządcą Aten. [przypis autorski]

Dziedzictwo, Los

Niewola, Upadek, Wolność

Tchórzostwo

Z nowym towarem stare oszukaństwa;
W tym tylko widać Greków dowcip dawny
I z tego tylko Grek na wschodzie sławny.
Daremnie wolność tylekroć zaklina
Aby skruszyli jarzmo poganina,
By kark podnieśli zgięty łańcuchami!
Nie — Grecy! — nie mam litości nad wami.

Przecież z Grecyji wziąłem te powieści
Z czasów niedawnych i żałośniejszej treści.

*

Z dala, wśród morza pogodnego błyska,
Szybko pod cienie nadbrzeżne się wciska
Statek; rybacy poznali z obrotów,
Że to piratów statek lub Majnotów²¹;
Chcą z barką swoją w cieniach się przewinać
I brzeg niepewny z daleka ominąć,
Choć im trud dzienny osłabił ramiona,
Choć rybim łowem barka przeciążona,
Silnie wiosłują, rudel²² krzywią w stronę,
Aż dopłynęli do Porto-Leone,
Gdzie ich noc czeka, — noc prawdziwie godna
Kraju wschodniego — cicha i pogodna.

*

Kto tam grzmi konno po skalistej drodze?
Wygięty naprzód, na wiatr puścił wodze,
Kopyt tętent jak grzmoty po grzmotach
Wciąż budzą echa drzemiące po grotach.
Koń jak kruk czarny, a na bokach piana,
Jak gdyby świeżo z morza zszumowana.
Wieczór już uśpił fale morskich toni,
Ale nie serce tej dzikiej pogoni.
Groźnie na jutro niebo się zachmurza
Ale groźniejsza w sercu Giaura burza.
Nie znam cię, rodu twego nienawidzę,
Ale w twych licach takie rysy widzę,
Które w pamięci kiedy się raz wrażą,
Z czasem się głębiej werzną, lecz nie zmażą.
Tyś młody, blady, lecz namiętne bole
Gorzały długo na twym smagłym czole.
Złe oko twoje choć mnie nie urzekło,
Choć jak meteor błysnąwszy uciekło,
Zgadłem, że Turek takiego człowieka
Powinien zabić — lub niech sam ucieka.

Tajemnica

²¹Majnoci mieszkańcy dawnej Lakonii, czyli rzeczywiście pochodzą od Spartanów? wiele o tym pisali uczeni.
[przypis autorski]

²²rudel — dawn. ster statku.

Tam — tam — poleciał — śladem jego biegu
Szły mimowolnie oczy me wzdłuż brzegu,
A chociaż z taką szybkością prześcignął,
Choć jak latawiec tylko w oczach mignął,
Jego wzrok, jego twarz na kształt pieczęci
Wciśnione czułem w głąb mojej pamięci.
I długo w uchu huk kopyt słyszałem
Czarnego konia lecącego cwałem.

Spiął ostrogami, wbiegł na wierzch opoki
Ocieniającej głębiny zatoki,
Obleciał wkoło, znowu na dół gonił.
Skałą od moich oczu się zasłonił.
Zgadłem, dlaczego: temu, co ucieka
Jest obrzydliwą źrenica człowieka,
On najpiękniejsze na niebiosach gwiazdy
Klnie, że zdradzają ścieżki jego jazdy.
Zbiegając z góry nim konia nawrócił,
Spojrzenie straszne, jak ostatnie rzucił.
I wybiegł znowu, znowu w górę skoczył.
Wtem nagle stanął, konia w bok zatoczył,
I patrzy z góry, na strzemionach staje,
Czegóż on patrzy, tam, w oliwne gaje?
Księżyc na nowiu wschodzi zza gór grzbietów,
Błyszcza nad miastem lampy minaretów,
W mieście wre teraz Bajramu uciecha;
Tu, choć nie dojdą ni wystrzałów echa,
Ni muzułmanów pobożne okrzyki,
Przecież błysk widać każdej tofaiki.
Bo dziś zachodzi słońce Ramazanu,
Dziś Bajram święcą wyznawcy Koranu²³,
Dziś... Lecz ty, Giaurze, kto jesteś? co znaczy
Twój ubiór obcy — i twój wzrok rozpaczy?
Co cię obchodzi Bajram? po co czekać
Naszego święta lub przed nim uciekać?
On stał — wtem nagły strach lica mu ścisnął,
I strach ten nagle wściekłością zabłysnął.
A blask ten nie był jak rumieniec nikły
Gniewów, co wschodzić i przemijać zwykły,
Ale jak bladość marmurowej bryły
Powiększająca ciemnotę mogiły.
Brwi nasunione, osłupiałe oko.
Wtem rękę dźwignął i podniósł wysoko,
I na wiatr miotał, jakby groził gniewny.
Stał, czy uciekać, czy gonić, niepewny;
A wtem koń zarżał niecierpliwy zwłoki,
I rżenie echem odbiły opoki.
Giaur za miecz porwał, i szczęk rękojeści,
Wybił go nagle z tej niemej boleści,
Jak zbójcę budzi krzyk sowy złowrog;
Znowu koniowi w bok wraził ostrogi:
Dalej, w cwał koniu, tu idzie o życie! —
Znowu koń czarny zagrzmiął po granicę;

Obyczaje, Religia

²³Ramazan jest to wielki post turecki; Bajram wielkie święto które obchodzą na kształt naszego karnawału. O zachodzie słońca, początek Bajramu ogłasza się wystrzałem z harmaty; potem trwają całą noc iluminacje meczetów i wystrzały wiatowe różnej broni. [przypis autorski]

Chyży jak dziry²⁴ — leci wzdłuż zatoki,
Dalej ku morzu — wpadł między opoki.
Nie widać twarzy — znikła strusia kita,
Na chwilę grzmiące ucichły kopyta.
Raz tylko wstrzymał rumakowi wodze
I nieruchomy, chwilę stał na drodze,
Chwilę — i znowu opoka zabrzmiała,
Giaur poleciał, jakby go śmierć gnała.

Straszna to chwila, w której duch rozkręci
Za jednym razem cały zwój pamięci,
I w jedną drobną kroplę czasu zleje
Życia bolesne i zbrodnicze dzieje!
Kto nienawidzi, kocha się lub boi,
Temu za piekło jedna chwila stoi.
Cóż on czuł wtenczas, gdy trapiące duszę
Wszystkie od razu wycierpiał katusze?
Chwila spoczynku, wśród potoku zdarzeń,
Kto zliczy, ile mieści wyobrażeń?
Bo choć dla czasu zdaje się nicością,
Ona dla myśli jest całą wiecznością.
Bo nieskończone, niezmierne cierpienie,
Może w myśl jedną zgromadzić sumnienie²⁵,
I w jednej chwili wycierpieć od razu
Bole bez końca, nadziei, wyrazu!

Czas, Miłość, Nienawiść,
Pamięć, Piekło

*

Przeszła godzina — Giaur jak cień przeminął.
Uciekł? czy zginął? czy sam tylko zginął?
W czarnej godzinie przybył, jak zesłana
Od niebios kara za grzechy Hassana,
Przyszł i smętarz²⁶ zrobił z baszy domu,
Przyszł i odszedł jak wichur Symomu²⁷,
Co wieje bożym obciążony gniewem
I za którego śmiertelnym powiewem
Cyprys umiera, choć jest śmierci drzewem,
Choć wiosną nawet nie zruca²⁸ żaloby,
Jeden, co wiernie oplakuje groby!

Natura, Śmierć

*

Nie masz rumaków na stajniach Hassana,
Komnata jego od sług odbieżana²⁹,
Pająk samotnik, na ścianach się czepia
I szpary szarym całunem zasklepia.

Przemijanie, Dom,
Przestrzeń
Pająk, Żaloba

²⁴*Dzeryd*, jest to pocisk na końcu tępy. Jezdni muzułmańscy rzucają go z konia, bardzo silnie i trafnie; jest to ich ulubiona zabawa; nie wiem, czy można ją nazwać zabawą rycerską, bo najrzęczniejsi Dzerydyści w Konstantynopolu są czarni rzeźnicy. Pamiętam też Mameluka ze Smyrny, który w tym igrzysku Turków zwyciężał. [przypis autorski]

²⁵*sumnienie* — dziś: sumienie.

²⁶*smętarz* — dziś: cmentarz.

²⁷*Simum*, wiatr pustyni, śmiertelny wszystkiemu co tchem swoim owionie. Poeci wschodni wiele o nim piszą, i różne mu dają nazwiska. [przypis autorski]

²⁸*zruca* — dziś: rzuca.

²⁹*Komnata (...) odbieżana* — opuszczona, komnata z której odeszli (odbieżali) wszyscy.

W twierdzy Hassana nie widać żołnierzy,
W jego haremach gniazdo niedoperzy³⁰,
Zamiast strażnika puszczyk krzyczy z wieży.
W ogrody czasem dziki pies przybieży,
Spragniony wyje na suchą fontannę,
Stoją wód łoża z marmuru usłane
Lecz owdowiałe — bo zdroje wymarły,
Zielska się dzikie na dnie rozpostarły.

Ogród, Ruiny, Woda

Niegdyś jak wdzięcznie fontanny tu grały.
Łagodząc nieba wschodniego upały,
Niegdyś tryskając srebrnej rosy tęczę
I fantastyczne wirując obręcze,
Rozkosznym chłodem rzeźwiły dokoła
Powietrze, ziemię i spragnione zioła.

Jak było mile blaski gwiazd pogodnych
Widzieć odbite na tych łukach wodnych,
Słuchać muzyki tych szemrań łagodnych!
Tu często Hassan w niemowlęcym wieku
Bawić się lubił u kaskady ścieku;
Tu, drzemiącemu w matki swej objęciu,
Piastrunka woda śpiewała dziecięciu.
Hassan młodzieniec na te wodotryski
Poglądał, siedząc obok odaliski,
I śpiew jej miłsze zdawał się mieć tony
Gdy był do szmeru kaskad nastrojony.
Lecz Hassan stary, nigdy sennej skroni
Wieczorem u tej kaskady nie skłoni:
Z marmurów woda uciekła chłodząca,
Z serca Hassana wyszła krew gorąca.
Tu nie usłyszysz już głosu człowieka,
Nikt się nie śmieje, nie klnie, nie wyrzeka:
Ostatni ludzki głos echem odbity,
Był to krzyk na śmierć ciągniętej kobiety.
Głos skołał — odtąd milczą te pałace,
Wiatr tylko oknem otwartym kołace.
Lecz choć wiatr szumi, choć się nieba chmurzą,
Już tu nikt okna nie zamknie przed burzą.

Ciesz się pielgrzym, gdy w stepach odkryje
Ślady na piasku, chociaż nie wie czyje;
Tu, gdyby ludzki jęk odbiły echa,
W jęku tym jakaś byłaby pociecha,
Ten jęk by mówił: «Nie wszystko skołało!
Jedno tu życie ludzkie pozostało.»
Jeszcze w tych gmachach znalazłbyś wspaniałe
Izby i sale puste — dotąd całe.
Dach jeszcze cały, chociaż ząb zniszczenia
Roztacza ciągle ściany i sklepienia.
Lecz Zgroza siedzi przed bramą na straży,
Sam Fakir do wrót zbliżyć się nie waży,
Derwisz ubogi nie przestąpi progu

Gospodarz, Gość, Obyczaję,
Żaloba

³⁰niedoperzy — forma charakterystyczna dla tłumacza (A. Mickiewicza); dziś popr.: nietoperzy.

Za chleb i za sól podziękować Bogu³¹:
Nędza i Zbytek uchodzą na stronę
Niepowitane i nieugoszczone;
Pałac, gościna wiernego narodu,
Stał się jaskinią zniszczenia i głodu.
Gość płacze dobrodzieja, płaczą słudzy pana³²
Od czasu gdy miecz Giaura ciął w turban Hassana.

*

Słyszę dźwięk z dala końskiego kopyta,
Jadą podróżni, lecz mnie nikt nie pyta.
Już bliżej — Turcy — już widzę turbany
I w srebrem kutyh pochwach atagany³³.
Wódz ich na przedzie w bogatym zawoju,
Zapewne emir, bo w zielonym stroju³⁴.
«Ho! kto ty?» — «Salem! waszej jestem wiary³⁵,
Emirze, widzę, że wiesz towary;
Widzę, że wór twój jest ciężko ładowny,
Ostróżnie wiesz — musi być kosztowny.
Może do portu śpieszysz dla noclegu? —
Jestem przewoźnik — mam łódkę u brzegu.»
«Zgoda — rzekł Emir — pośpieszaj, czas nagli,
Odbijem cicho, nie rozpinaj żagli,
Niech leżą zwite³⁶; wiosłami uderzaj,
I szybko, cicho, podnad brzegiem zmierzaj,
I wieź nas prosto, pomiędzy opoki,
Tam, na sam środek najgłębszej zatoki. —
Teraz odpocznij — dobre masz ramiona,
Podróż i zręcznie, i prędko skończona.
Lecz ona — zacnie podróż dalszą, z której...»

— Rzucili w wodę —

Morderstwo, Morze,
Pogrzeb, Tajemnica, Woda

Ciężko plusnęło — i powoli tonie —
Roztopiły się wkoło szklane błonie,
Zważałem ciężar, dziwnie mi się zdało —
Ruszył się — pewnie morze nim ruszało.
Może to było księżycy błysnienie,
Nagle odbite o morza przestrzenie;
Patrzyłem ciągle, i wodne obręcze,
W mniejsze i węższe ścisnęły się tęczce,
Jakby ich środkiem kamień przepadł do dna;
Na koniec w środku wyszła bańka wodna —
Perłowe kółko — błysnęło — przepadło.

³¹Na wschodzie skoro gospodarz chleb z podróżnym rozłame i solą z nim podzieli się, już go przyjmuje za gościa; chociażby w gościu poznano nieprzyjaciela, już osoba jego jest poświęcona i od wszelkiej krzywdy bezpieczna. [przypis autorski]

³²Ludzkość i litość dla ubogich nakazana jest Koranem muzułmanom. Wyznać należy, że znaleźć można często przykłady tych cnót między Turkami. Zwyczajnie jeżeli kto chce chwalić Turka, wysławia naprzód jego szczodrość, a potem męstwo. [przypis autorski]

³³Atagan jest to długi sztylet, który Turcy obok pistoletów na pasie zawieszają. Pochwy atagana są pospolicie z metalu, często ze srebra, a u bogatych wyłaczane lub szczerolote. [przypis autorski]

³⁴Pomiędzy muzułmanami, tylko ci którzy uchodzą za potomków Mahometa, mają prawo nosić suknie zielonego koloru. [przypis autorski]

³⁵*Aleikum Salam* znaczy pokój z tobą. Chrześcijan pozdrawiają słowem *Urlarula*, szczęśliwa droga, albo: *piresem, saban serula*, dzień dobry, dobry wieczór. [przypis autorski]

³⁶*zwite* — dziś: zwinięte.

Znowu zatoka gładka jak zwierciadło.
I tajemnica usnęła w topieli —
Genijuszowie morscy ją widzieli,
Lecz, drżąc z przestachu w swych domach z koralu,
Nic o tym z żadną falą nie gadali.

*

Jak król motylów, za wiosny powrotem³⁷,
Na skrzydłach jasnych purpurą i złotem
Znad szmaragdowej Kaszemiru bloni
Wzlatuje, dzieci wabiąc do pogoni,
I z ziół na zioła i z kwiatów na kwiaty
Ciągnie myśliwców, i myli ich czaty,
Wreście uleci i niktą w obłoku
Zostawia żalność w sercu i lzy w oku:
Podobnie piękność wabi starsze dzieci,
Tak bystro lata i tak wdzięcznie świeci,
To łowców trwoży, to nadzieją mami,
Gonią wesoło — łowy kończą łzami.
Lecz jeśli w ręce myśliwemu wpada,
I motylowi i piękności biada!
Chcąc uciec darmo skrzydełka natęży,
Igraszka dziecka lub ofiara męża.
Cacko, za którym żądza chciwie goni,
Straciło urok, gdy je mamy w dłoni —
A gdy wdzięk barwy i świeżość przeminie,
Rzucim, niech leci — lub samotnie ginie.
Gdy skrzydła zranisz, gdy serce zakrwawisz,
Czyli ofiarom swobodę zostawisz?
Motyl odartym skrzydełkiem czyż może
Latać jak dawniej z fijołków na roże?
Z pięknnością, w jednej uwiędła godzinie,
Czyż razem pokój na wieki nie zginie?
Zgraja motylów, co pod niebem lata,
Nie szuka w dole zranionego brata.
Płec piękna dla nas ma litości tyle,
Lecz dla płci własnej ma serce motyle!
Piękność nad każdym nieszczęściem lży leje,
Nad siostr upadkiem — tylko się zaśmieje.

Kobieta, Mężczyzna,
Miłość, Motyl, Polowanie

*

Dusza brzemienna zbrodni swych ciężarem,
Jest jak skorpion opasany żarem³⁸;
Krań co raz mocniej zwięża się i błyska
I więźnia co raz gwałtowniej dociska,
Aż gdy go zewsząd na wylot przepieka,
Skorpion cierpi, dąsa się — i wścieka.
Jeden mu został sposób wyjść z pożogów:

Rozpacz, Samobójstwo,
Śmierć, Zwierzęta

³⁷Motyl Kaszemirski, najpiękniejszy i najrzadszy z motylów. [przypis autorski]

³⁸Powszechne jest mniemanie, że skorpion otoczony żarem sam siebie żądłem zabija. Naturaliści sprzeczą się dotąd, czy owad popelnia samobójstwo dobrowolne, czy tylko wpadłszy w konwulsje, mimowolnym ruchem żądła ranę sobie zadaje. Dla dobra skorpionów życzyć by należało, aby to pytanie rostrzygniono. Skoro by raz uznano, że skorpiony są Katonami owadów, zostawionoby przecie w pokoju tych męczenników historii naturalnej. [przypis autorski]

Ma żądło, które wyostrzył na wrogów,
Które trucizną pewną rany poi,
Jeden ból zada i wszystkie wygoi,
To żądło, więzień topi w głowie swojej.
Podobnie dusza zła kona w cierpieniach,
Lub żyje jako skorpion w płomieniach.
Bo kiedy ludzi zwiąże pamięć zbrodni,
Światu niezdatni, a nieba niegodni,
Rozpacz nad nimi, pod nimi noc gruba,
Wkoło płomienie — a w pośrodku zguba.

Kara
Dusza, Zbrodnia,
Zbrodniarz

*

Ponury Hassan z haremu ucieka,
Pieszczot, widoku kobiet się wyrzeka.
On w lasach trudy myśliwców podziela,
Ale nie może dzielić ich wesela.—
Dawniej polować nie miał we zwyczaju,
Póki Leila mieszkała w seraju.
Dziś, czy Leila uszła? czy nie żyje? —
Hassan wie tylko, lecz sam w sobie kryje.
Różne powieści krążą między gminem —
Słysząc, że uszła z Wenecjaninem.
W dzień Ramazanu, gdy zapadło słońce,
A z minaretów jasných lamp tysiące
Bajram na całym obwieściły Wschodzie,
Leila poszła kąpać się w ogrodzie,
I nie wróciła — szukano daremnie.
Mówią, że z Giaurem zesła się tajemnie,
Wsiadła z nim na koń za pazia przebrana
I w noc Bajramu zbiegła z państw sultana.

Zdrada

Od dawna Hassan miał ją w podejrzeniu;
Ale w jej oczach i w jej uściśnieniu
Tyle wyczytał miłości i wiary,
Że znowu brance zaufał pan stary.
Wieczorem poszedł w meczet na pacierze,
I w noc Bajramu jadł w kiosku wieczerzę,
Tak powiadali czarni niewolnicy,
Niewierni, pańskich haremów strażnicy.
Lecz inni głoszą, że gdy padł mrok szary,
Przy bladym świetle wschodzącej Fingary³⁹,
Widziano Giaura na czarnym rumaku
W cwał lecącego po nadbrzeżnym ślaku,
Z cugłem spuszczone, skrwawioną ostrogą,
Lecz nie wioził panny, ni pazia — ni kogo.

*

Oko jej czarne — i któż się ośmieli
Wzrok ten malować? te oczy gazeli
Wielkie i słodkie, ciemne i błyszczące!
Dusza z nich mówi przez iskier tysiące,

Dusza, Kobieta, Mężczyzna,
Nieśmiertelność, Oko

³⁹Fingary jest Febe czyli księżyc wschodnich narodów. [przypis autorski]

Które ze źrenic lecą przezroczystych
Jako z Dżemazyda rubinów ognistych⁴⁰.
Dusza z nich mówi! wbrew słowom Proroka,
«Że postać niewiast jest ziemi powłoka» —
Allachu! dusza mówi z tego oka!
I choćbym w drodze ku lepszemu światu
Przechodził ostre mosty Alsyratu⁴¹,
Wisiął nad piekła ognistym potokiem
I cały rajski ogród miał przed okiem
I w nim wabiące hurysy dziewice,
Powiem: kto widział Leili źrenice,
Ten Alkoranu nauk nie usłucha!
Czyż taka piękność jest prochem bez ducha⁴²?
Jest cackiem, z którym bawi się mężczyzna? —
Niech na nią spójrzy sam mufty, a wyzna,
Że nieśmiertelność wygląda z jej źrenic.
Na jej obliczu cudowny rumieniec
Wiecznym i świeżym błyszczą się szkarłatem,
Jakby granatów posypany kwiatem.

Raj

Kobieta

Jej włosy jako hijacynty płyną;
Gdy okolona rówiennic drużyną,
Stanie, nad wszystkie głową wyniesiona,
I da warkoczom płynąć przez ramiona,
Włosem zamiata ślad swój na marmurach,
Ślad nóżki bielszej niżli śniegi w górach,
Kiedy z rodzinnych obłoków wylecą
I ziemią jeszcze nie skalane świecą,
Jako monarcha ptaków Frangestanu⁴³,
Łabędź, podnosi głowę z oceanu
I pysznie skrzydłem uderza po fali,
Skoro dostrzeże podróżnika w dali:
Z taką powagą ona zwraca głowę,
I śnieżne ramię, i piersi perłowe,
I z taką piękną dumą wzrokiem miota,
Gdy na nią oczy śmie zwrócić pustota.
Cofną się, blasku wytrzymać nie mogą,
Pochlebiać chciały, upadają z trwogą.

Duma, Ptak

Jak była oczom piękną Gruzujanka,
Tak miała serce czułe dla kochanka.
Kochanka? któż jej kochanek? — Hassanie,
Ty nim nie jesteś dziki muzułmanie!

⁴⁰Sławny rubin Sultana Dżemazyda, w powieściach wschodnich zowie się *Szebergerag*, pochodnią nocy, pucharem światłości etc. [przypis autorski]

⁴¹Alsyrat, podług mitologii wschodniej, jest to most, tak wąski jak nitka pajęczna; na tym moście będą musieli Turcy przechodzić do raju; zamiast rzeki, ciągnie się u spodu przepaść piekielna. Do tego przejścia można by zastosować ów Wirgiliusza *facilis descensus auerni*. Pod tym mostem pajęczym, ma być drugi jeszcze węższy, dla chrześcian i żydów. Persowie szczególnie boją się owego mostu: „Jeżeli biedny Pers (powiada Chardin) poniesie krzywdę której dochodzić na tym świecie nie widzi sposobu, wtenczas appelluje ciemniźcyela na sąd straszny; odpłacisz ty, woła, na moście Pal Serho; tam ci postawię nogę, albo uczepię się do poły twoich sukien. Widziałem nie raz, że ciemniźciel lękając się takiego aresztu, przepraszał pokrzywdzonego; i sam nie raz używał skutecznie podobnej groźby, etc.” [przypis autorski]

⁴²Mylne to jest mniemanie, że Mahomet nie zostawia kobietom nadziei przyszłego życia; owszem wyznacza im na przytułek trzecią część raju. Wszakże niektórzy wykładacze Koranu, wykręciwszy tekst proroka, nie przyznają kobietom duszy nieśmiertelnej. [przypis autorski]

⁴³Frangestan kraj Czerkassów. [przypis autorski]

*

Nienawiść, Walka

Ponury Hassan dał rozkaz podróży;
Oddział wasalów, co mu w dworcu służy,
Jak orszak i straż pojedzie za panem;
Každy z janczarką, z łukiem, z ataganem.
Hassan sam zbrojny jedzie na ich czele,
Zwiesił na pasie krzywą karabelę
Wypróbowaną na albańskich głowach,
Kiedy raz zbójców napotkał w parowach
I tak rozgromił muzułman zwycięski,
Że ledwie kilku uszło z wieścią kłęski.
Za pas dwa zatknął, bogato oprawne
W perły i w złoto, pistolety sławne:
Hassan przed laty dostał je od baszy,
Ich widok zbójców i wabi, i straszy.
Mówią, że Hassan jedzie pojąć żonę,
Pocieszyć znowu serce zakrwawione
Zdradą Leili, co uszła z haremu
I dziś, o zgrozo! służy niewiernemu.

*

Ostatnim blaskiem zachodniego słońca
Złocą się góry i kaskada grzmiąca,
Żywiona czystym i świeżym gór śniegiem.
Tu często kupiec Grek staje noclegiem,
Znajdując pokój w ustroniu głębokim
Pewniej niż w mieście pod swych panów bokiem;
Tu się nie lęka o całość swej skrzyni;
W miastach niewolnik, wolny na pustyni.
Tu wesół spróżnia⁴⁴ czasę pełną wina,
Którym się brzydzą usta moslemina⁴⁵.

Najpierwszy jedzie Tatar wódz orszaku,
Z daleka widny po żółtym kołpaku,
Opodal konni ciasną jamy szyją
Po krętej ścieżce na skałę się wiją.
Nad nimi sterczą w górę czarne szczyty,
Gdzie sępy ostrzą dzioby o granity
I lecą na dół; już zwietrzyli łupy;
Nim zajdzie słońce, będą świeże trupy.
U spodu rzeka, która w zimie bucha
Ogromną wodą, a w upały sucha
Nagie i czarne łono swe odsłania
I kilka kaskad srebrzystych pochłania.
Wokoło ścieżki kawały granitu
Leżą bezładnie strącone ze szczytu;
Czas je pospychał, albo zbiły gromy.
Wierzch skały niknie we mgle niewidomy,
Bo żaden z ludzi czoła Lijakury⁴⁶,
W pogodę nawet nie widział bez chmury.

⁴⁴spróżnia — opróżnia.

⁴⁵moslemina — muzułmanina.

⁴⁶Liakura (a. Liakoura) — góra w centralnej Grecji; nowożytna nazwa Parnasu, szczytu, który w mit. gr. była siedzibą Muz.

Już w gaj wjechali i po kilku chwilach
 Dojdą wierzchołka; już krzyczą «Bismillah⁴⁷!
 Tu już bezpiecznie, stąd już widać błonie,
 Wkrótce w dół zjedziem, na wiatr puścim konie.»
 Gdy czausz tak mówił — ogień z góry błysnął,
 Nad uchem ołów niewidzialny świsnął,
 Tatar przewodnik wyleciał z kulbaki,
 Ledwie czas mają zatrzymać rumaki,
 Skoczyli z siodeł, janczarki odwiedli,
 Ale trzech spadło pierwej, niżli zsiadli,
 Z rąk niewidzialnych rany odbierają
 I ginąc, darmo o zemstę wołają.
 Dobyli szabel, na rumaków karkach
 Na odwiedzionych wsparli się janczarkach,
 Na pół wciśnieni między końskie boki;
 Inni uciekli pod ścianę opoki,
 I tam ręcznego czekają spotkania
 Nie lubiąc służyć za cel do strzelania
 Wrogom, co bronią niewidzialną rażą,
 A wstępnym bojem spotkać się nie ważą.

Sam Hassan został; z konia zsiść nie raczy,
 Spokojnie jedzie, aż z przodu obaczy
 Blask ręcznej broni; rozbójników zgraja
 Strzela wzdłuż drogi, z przodu się zaczaja,
 I z tyłu słyhać z janczarek łoskotu,
 Że mu przecięto drogę do odwrotu.
 Więc wściekły brodę od gniewu najeżył⁴⁸,
 I wkoło wzrokiem ognistym uderzył.
 «Choć wrogi wkoło, choć gęste wystrzały,
 Jam z krwawszych bitew nieraz wyszedł cały»
 Zbójcy wychodzą, stają na skał szczycie:
 «Rzucaj broń, krzyczą, komu miłe życie!» —
 Ale Hassana oczy i rozkazy
 Straszniejsze niżli nieprzyjaciół razy,
 I z garstki szczuplej, ale wiernej panu,
 Żaden nie rzucił swego ataganu,
 I żaden podle nie krzyknął «Amanu!» —
 Nieprzyjaciele coraz bliżej godzą,
 Razem ze wszystkich zasadzek wychodzą,
 A z gęstwi lasu dowódca orszaku
 Leci sam przodem na dzielnym rumaku.
 Któż ten dowódca? — strój nosi albański,
 Ale miecz prosty, miecz to chrześcijański.
 «Znam go, znam Giaura — wściekły Hasan woła —
 Znam go, poznałem ze smagłego czoła,
 Poznałem czarne złowrogie źrenice⁴⁹,
 Jego nikczemnej zdrady pomocnice;
 Konia czarnego znam, choć leci pędem,
 Chociaż nakryty arnautskim⁵⁰ rzędem.

Wróg

Oko

⁴⁷*Bismillah*, w imię Boga, od tych słów zaczynają się prawie wszystkie rozdziały Koranu, i wszystkie modlitwy i dziękczynienia Muzułmanów. [przypis autorski]

⁴⁸Zwyczajne symptoma gniewu u Turków. W roku 1809, na audiencji dyplomatycznej, nagle wąsy Kapu-dana Baszy najeżyły się jak u tygrysa; drogmani pobledli od strachu, szczęściem wąs powoli opadł i obwisnął; zostało więc na karkach może tyle głów, ile było włosów w owych wąsach. [przypis autorski]

⁴⁹O złych oczach i urzekaniu złym okiem, powszechna jest wiara między ludem w Turcji i w wielu innych krajach. [przypis autorski]

⁵⁰*arnautskim* — arnauackim, czyli albańskim; Arnauaci to popularna nazwa Albańczyków w Turcji i Grecji.

Podły odstępczo twojej podlej wiary!
Teraz cię turban nie zbawi od kary.
Gdziemkolwiek spotkał, w jakiejkolwiek chwili,
Dobrze, żem spotkał zdrajcę mej Leili.»

Jak się wezbrana rzeka w morze leje,
I morską burzę spotkawszy szaleje,
Łamią się fale, drżą opoki brzegu,
A nurty ryczą pod pianami śniegu;
Tak się spotkały wrogów zgraie obie,
Losem i gniewem gnane przeciw sobie;
Szable nad uchem grzmią, lecąc w kawały,
Huczą po skałach dalekie wystrzały;
Starcia się łoskot i karabel dźwięki,
Huk karabinów, konających jęki
Echo żałośnie po dolinie szerzy,
Przywyklej tylko do śpiewów pasterzy!
Liczba niewielka, lecz bitwa straszliwa,
Nikt przebaczenia ni daje, ni wzywa.
Paro kochanków, mocne są tve sploty
Gdy się ściskacie podzielać pieszczoty!
Lecz nie tak cisną miłości ramiona
Gdy w nich spoczywa piękność ulubiona,
Jako się barki zwiążą nienawiśnie,
Kiedy wróg wroga ostatni raz ściśnie. —
Przyjaźń ostygnie, pieszczota się skończy,
Objęcia wrogów i śmierć nie rozłączy.

Burza, Morze, Walka

Kochanek, Miłość,
Nienawiść, Wróg

Śmierć

Z szablą po samą rękojeść uciętą,
Krwiał opryskaną i mocno ujętą
W sinej, od ciała odrąbanej dłoni,
Co jeszcze drgała, nie puszczając broni;
Obok turbana, którego zawoje
Miecz Giaura zerwał i przerznął na dwoje;
W delji długiej, zmiętej, rozpostartej,
Od mnogich razów na sztuki podartej,
Zaczerwienionej, jak chmury przed burzą,
Gdy po dniu jasnym burzliwą noc wróżą;
Krwiał zlawszy piasek i gałęzie boru,
Gdzie wiszą szmaty jego palamporu⁵¹;
Z piersią przebitą i otwartą ciosom,
Barkami na wznak, twarzą ku niebiosom,
Tak leżał Hassan — oczy już zbiegły,
Jeszcze otwarte, Giaura wyzywały.
Giaur stanął nad nim i w Hassana lice
Utopił równie straszne dwie źrenice.

Gotycyzm, Krew, Śmierć,
Trup

Oko, Wzrok

«Tak! tyś pochował w falach mą Leilę,
Jam cię pochował w czerwonej mogile.
Jej duch kierował mieczem; jej morderca
Uczuł raz pierwszy, co to jest ból serca;
Proroka wołał, ale nadaremnie,
Prorok, twej głowy nie wyrwie spode mnie.
Allacha wołał, wiatr prośbę rozdmuchał,
Allah nie słyszał, albo nie wysłuchał.
O psie pogański! czyż Opatrzność głucha

Zemsta

⁵¹Palampor, szal który noszą baszowie i znakomite osoby. [przypis autorski]

Na krzyk Leili, twych krzyków usłucha? —
Zbójcą zostałem! jeździłem na wzwiady,
Aż w końcu zdrajca padł ofiarą zdrady,
Jam spełnił swoje, zemścił się nad tobą.
A teraz, dalej — w świat — jadę sam z sobą.» —

*

Na polu słycać brzęk dzwonków wielbłąda;
Matka w ogrodzie z altany wygląda.
Na łąkach błyszczy już wieczorna rosa,
Już ku wschodowi ciemniej niebios
I rozniecają drżących gwiazd ognisko.
Już wieczór. — Hassan zapewne już blisko.
Matka stroskana zstępuje i bieży
Do swych haremów i pogląda z wieży:
Nie widać! nie zwykł jeździć tak pomału —
Nie zwykł popasać nawet w czas upału.
Nie przysłał darów ślubnych — czy się lenił?
Czy konie strudził? czy serce odmienił? —
Skarga niesłuszna — Już Tatar posłaniec
Widny z daleka, już na skały kraniec
Wstępuje z wolna — już zjeżdża z urwiska
I wózami na dół się przeciska.
Koń nic nie winien, koń pewnie z ciężarem,
Zapewnie ślubnym objuczony darem.
Tatara mile przyjmę i nagrodzę
Za prędką jazdę po takiej złej drodze.

Matka, Syn

Obyczaj, Ślub, Zaręczyny

W bramie zsiadł Tatar, od siodła odpina
Juki niewielkie: czy to dary syna?
Na twarzy smagłej bladość: czy to smutek?
Czy podróznego utrudzenia skutek?
Odzież spryskana krwi świeżej kroplami;
Może poranił konia ostrogami?
Rozwinął pakę — o aniele święty!
O Azraelu! to zawój rozcięty!
To syna szaty całe krwią zbroczone!
«Pani, okropną twój syn pojął żonę,
Mnie oszczędziły ręce poganina,
Bym ci pokazał krew twojego syna.
Legł śmiercią mężnych, pokój Hassanowi!
Przeklęstwo wieczne zabójcy Giaurowi!» —

Ślub, Śmierć, Żona

*

Turban w kamieniu prostym wyrzezany⁵²,
I słup już dzikim zielskiem opasany,
Na nim z Koranu modlitwa wyryta,
Którą dziś ledwie podróźny wyczyta:
To cały pomnik w bezludnej ustroni,
Gdzie Hassan zginął od niewiernej broni.
Zacny Osmanlis⁵³; nikt między wiernymi

Grób

Obyczaj, Religia

⁵²Takie są proste nagrobki Turków. Często spotyka je podróźny w dzikich ustroniach pomiędzy skałami, oznaczają mogiły poległych w czasie buntu, albo zamordowanych od zbójców. [przypis autorski]

Przykładniej świętej nie nawiedził ziemi,
Nikt bardziej winem nie gardził wyklętym,
I nikt pobożniej ku przybytkom świętym
Twarzy nie zwracał, gdy na świątyni dachu
Słyszał wołanie «Illa-hu, — Alla-hu^{54!}»

Z rąk cudzoziemca wziął śmiertelne rany
I wśród ojczyzny leży jak wygnany,
Z dala od domu, na bezdrożu dzikiem;
Ani się pomścił nad swym rozbójnikiem.

Lecz duch Hassana już rajske dziewice
Wiodą w rozkoszy wiecznej okolice,
Okiem błyskają ku niemu jak słońcem,
Wiecznie pogodnym i nie zachodzącem.

Bieją, zielone chustki wywijają,
Pocałunkami rycerza witają;

Bo raj rozkoszy zgotowany temu,
Kto zginął walcząc przeciw niewiernemu.

Lecz ty, niewierny! ciebie anioł śmierci,
Monkir⁵⁵, swą kosą rozerwie na ćwierci,

Potem zawlecze na nowe katusze

Przed tron Eblisa⁵⁶ twą przeklętą duszę.

Tam ogień, wiecznych męczarni narzędzie,

Ciało twe palić, w duszy goreć będzie;

Słuch nie obejmie, język nie obwieści,

Ile się piekła wewnątrz ciebie zmieści.

Lecz wprzód zostaniesz na ziemi upiorem⁵⁷

I trup twój, z grobu wylażąc wieczorem,

Pójdzie nawiedzać krainę rodzinną,

Powinowatych spijać krew niewinną.

Tam, na rodzeństwo własne zajuszony,

Wyssiesz krew swojej siostry, córki, żony;

Ścierw twój zasilisz cudzym życia zdrojem,

Chciwie pić będziesz, brzydząc się napojem.

A twe ofiary rozstając się z światem

Poznają, że ich ojciec był ich katem;

Przeklną cię, twoje usłyszą przekleństwa;

I na pniu wyschnie szczep twego rodzeństwa.

Ostatnia twoja ofiara na świecie

Będzie twa córka, najmilsze twe dziecię,

Ona konając, krzyknie na cię — «Ojczcie!» —

I krzyk ten ściśnie usta dzieciobojcze,

Ale ssać muszą, dopóki się żarzy

Ogień w źrenicach, rumieniec na twarzy;

Aż ujrzyś w końcu, jak szklana powłoka

Zamrozi, zaćmi ostatni blask oka.

Natenczas ręką przeklętą z jej głowy

Religia, Wierzenia

Raj

Piekło

Gotycyzm, Upiór, Wampir,
Przekleństwo

Krew

Córka, Ojciec

⁵³Osmanlis — Turek, obywatel Imperium Osmańskiego (zw. też Ottomańskim), od nazwy jednego z dominujących ludów tureckich.

⁵⁴*Illa-hu, Alla-hu*, tymi słowami kończy się wzywanie na modlitwę czyli *muczim* obwoływany z wież minaretów. [przypis autorski]

⁵⁵Monkir i Nekir podług Muzułmanów, są to wielcy inkwizytorowie ciągnący śledztwo z nieboszczyków. Jeżeli z odpowiedzi grzesznika przekonają się o jego winach, wtenczas Monkir kosą ciągnie go do góry, a Nekir, maczugą na dół strąca. [przypis autorski]

⁵⁶Eblis, Pluton Muzułmanów. [przypis autorski]

⁵⁷Wiara w upiory powszechna na Wschodzie. Turcy zowią je Wardulacha; Grecy równie ich się boją i mnóstwo o nich prawią strasznych powieści. [przypis autorski]

Oderwiesz włosów warkocz bursztynowy;
Z tego warkocza pukiel darowany,
Może na sercu nosi jej kochany,
A ty dziś w piekle złożysz jego szczątki,
Jak samobójstwa twojego pamiątki.
Krwia twoją własną, najmiłszą ociekły,
Gryząc twe usta i zgrzytając wściekły,
Wrócisz się znowu pomiędzy grobowce;
A tam upiory, twoi współwędrowce,
Gule, Afryty, spotkają cię w mroku.
I oni twego zląkną się widoku,
I do podziemnych skryją się otworów,
Spotkawszy widmo, brzydsze od upiorów.

*

Jak się ten zowie kalajor ponury⁵⁸?
Twarz mnie znajoma — raz go napotkałem
W ojczyźnie mojej; leciał między góry
Na dzielnym koniu, pominął mnie cwałem;
Leciał jak tylko zdoła koń wyskoczyć,
Oblicze jezdca⁵⁹ ledwie mogłem zoczyć —
Lecz widać było z twarzy i wejrzenia,
Że go opętał duch złego sumnienia.
Nie chciałbym nigdzie zdybać takiej twarzy,
Bo złą jest wróżbą spotkanie zbrodniarzy.
I teraz strasznie wygląda ten człowiek,
Jak gdyby śmierć mu patrzyła spod powiek.

Sześć lat minęło, jak przybył w te strony.
Wszedł do klasztoru, czy światem znudzony,
Czy za grzech jakiś pokutę odprawia,
Ale przed nikim grzechu nie objawia.
Nigdy on w ławkach podczas mszy nie siedzi,
Nie chodził ani razu do spowiedzi,
Ani się kłania przed Bogarodzą,
Ani przed ołtarz idzie z kadzielnicą:
Dni całe siedzi zamknięty w ukryciu.
Nie wiem o jego przygodach i życiu,
Słyszałem tylko, że przybył ze Wschodu
Tureckim statkiem od stron Carogrodu.
Żeby był Turkiem z twarzy się nie zdaje,
Zna chrześcijańską mowę i zwyczaje —
Pewnie skruszony jaki apostata
Dziś oplakuje przeszłe błędów lata.
Tylko że świętych obrazów się lęka,
Przed Pańskim chlebem i winem nie klęka;
Dał wielki skarbiec, który może złupił,
I tym gościnnosc w klasztorze zakupił.
Lecz gdybym ja był na miejscu przeora,

Religia, Samotnik

Wyrzuty sumienia

⁵⁸Kalajor lub kalojer, mnich grecki. [przypis autorski]

⁵⁹jezdca — dziś: jeźdźca.

Albo bym wygnał tego kalajora,
Albo w pokutnej zamurował celi,
Tak żeby o nim ludzie nie wiedzieli.

Często on marzy, bezprzytomnie gada
O pięknej pannie, która w morze wpada,
Słyszy szczełk mieczów, strzały nad opoką,
I widzi Turka konające oko.
Ilekróć na tym wierzchu skały stawa,
Grozi mu z dołu jakaś ręka krwawa,—
On sam ją widzi i, czyja, pamięta;
Ręka pałaszem od ciała odcięta
Wystaje z ziemi i kiwa nań w dali,
Ażeby skoczył ze skały do fali.

Wizja, Wspomnienia

Pokusa, Samobójstwo

*

Spod mnichowskiego czarnego kaptura
Świeci jak z grobu żrenica ponura,
Czasem z ukosa błyskawicę ciśnie,
I całą burzę dawnych lat zabłyśnie;
Barwa tych oczu co chwila się mieni.
Chcą ją uważać widzowie zdziwieni
I wnet uczują ten urok spojrzenia
Wymowny, trudny do wypowiedzenia,
Cechę umysłu, co niezgięty w dumie
Zna swoją wyższość i pokazać umie.
A jako ptaszek, gdy go wąż urzeczy,
Trzepioce skrzydłem, ale nie uciecze,
Tak widz ujęty w sidła jego wzroku
Chce i nie może rozerwać uroku.
Przed nim wpół trwożny braciszek umyka,
Kiedy samego przypadkiem spotyka;
Bo on swym wzrokiem i gorzkim uśmiechem
Zaraża wszystkich boleścią i grzechem.
Przecież zbyt rzadko uśmiechać się raczy,
Śmiejąc się, tylko urąga rozpaczy.
Poruszy usta i drżące wnet przytnie;
Widać, że radość już w nich nie zakwitnie
I że uczucie wzgardy i niedoli
Już nigdy szczerze śmiać się nie dozwoli.
I tak też było — trupie jego śmiechy
Nie są poczęte z serdecznej uciechy.
Okropne lica! jakież być musiały,
Kiedy za młodu namiętnie gorzały?
Wiek jeszcze wszystkich rysów nie pozglądał.
Tylko szpetnymi piękne poprzegradzał;
Jeszcze niekiedy rumieniec w nich pała,
Znaczno, że dusza nie całkiem szcerniała.

Oko, Wzrok

Duma

Śmiech

Ciało, Dusza, Uroda

Gmin widzi tylko w tym posępnym oku,
Świadectwo zbrodni i pieczęć wyroku;
Pilniejszy badacz odgadnie z wejrzenia
Wielkość umysłu, zacność urodzenia.
Dary niestety zbyt źle umieszczone,
Skalane zbrodnią, smutkiem przetrawione.

Był to przybytek nie podły, nie mały,
Gdy w nim tak wielkie zalety mieszkały;
Dziś został pustym, lecz poważnym gmachem,
Ludzie nań lubią poglądać ze strachem.

Chaty bez dachów w pustkach widzi co dzień
I rzadko do nich zagląda przechodzień;
Lecz wieża, legła w szturmie albo w burzy,
Co się czarnymi ruinami chmurzy,
Wzbudza podróżnych dumania i żale;
Złamane łuki, opuszczone sale
Wiele o dawnej powiadają chwale.

*

W długiej kapicy fałdy obwinięty,
Z cicha przez kolumn przesuwają się rzędy.
Straszy patrzących i sam strachem zdjęty
Staje i patrzy na święte obrzędy;
Lecz gdy się ozwał u ołtarza dzwonek,
Księża uklękli, cofa się w przysionek.
Tam przy niepewnym pochodni promieniu
Twarz jego blada połyska się w cieniu,
Tam będzie czekał, aż się nieszpór skończy,
Słucha śpiewania, lecz głosu nie łączy.
Patrz! tam cień rzuca na bielone ściany.
Kaptur opadły i włos rozczochrany,
Gęsty i czarny bezładnie się wije,
Jakby Gorgona swe najbrzydsze żmije
Wyrwawszy z głowy splotła mu na skronie;
Bo ten kalajor choć mieszka w zakonie,
Ślubu nie zrobił, więc nie strzyże głowy,
I nosi włosy jak człowiek światowy.
Kapiec przywdział jako inne mnichy;
Dał skarb na kościół, lecz zapewne z pychy,
Nie z pobożności, hojnie kościół nadał,
W którym ni razu pacierza nie gadał.
Tam — patrz na niego — w dzwonek uderzono,
Wszyscy uklękli, sakrament wzniesiono;
Stoi jak posąg i widać z postawy
Wyraz rozpaczy, wzdardy i obawy.
Ratuj nasz kościół, o święty Bazylu!
Bośmy na karę bożą zasłużyli,
Żeśmy takiego grzesznika wpuścili.
Jeżeli zły duch czasem sobie sprawia
Człowieczą postać, on tak się objawia.
Te oczy jego, na słowo kapłańskie
Nie są niebieskie ni ziemskie — szatańskie!

Buntownik, Obyczaje,
Pobożność, Pycha, Religia

Oko, Szatan

*

Serce zbyt czule — do kochania skłonne;
Lecz nie zna, co to kochanie dozgonne,
Długie cierpienia dzielić siły nie ma,

Miłość, Serce

Długich z rozpaczą walek⁶⁰ nie wytrzyma;
A twarde serce gdy miłość skaleczy,
Tej rany nigdy już czas nie uleczy.
Jako rodzimy kruszec od płomienia
Wprzód się rozżarza, niżli zaczerwienia,
Wrzucony w pieca płomieniste jamy
Zgina się, miękczy, lecz zawsze ten samy;
A potem wedle sztukmistrza rozkazów
Służy do dania lub odbicia razów,
Albo pierś twoją przed śmiercią zastawi
Albo pierś wroga śmiertelnie zakrwawi;
Lecz gdy raz śmierci ukuto narzędzie,
Ten kto je ostrzy niech ostrożnym będzie!
Tak ogień uczuć i sztuka kobieca
Najtwardsze serca zmiękcza i roznieca;
Lecz raz nagięte, zmianom nie ulegnie,
I pierwiej pęknie, niżli się odegnie.

*

Jeśli cierpiących samotność ogarnie,
Przerwa mąk tylko powiększa męczarnie;
Pusta pierś czując otchłanie dokoła
Chce je zaludnić i o boleść woła;
Bo niedzielone — każde czucie nudne,
I szczęście samo do zniesienia trudne!
Serce w cierpieniach gdy samotność widzi,
Chcąc mieć pociechę wszystkich znieawidzi.
I jest to serce jak człowiek w mogile
Gdyby z letargu zbudził się na chwilę
I czuł z wzdrygnięciem, że robactwo toczy
Odżyłe jego oblicze i oczy,
I nie miał siły bronić swych wnętrzności
Od tych szkaradnych, niespodzianych gości.
To serce jest jak pelikan, gdy leci
Przez obszar pustyń, do gniazda, do dzieci,
Krew swą gotowy na żywność im przelać,
Życie z głodnymi nie skąpy podzielać;
Już dziobem piersi rozranił szlachetne,
I widzi tylko swe gniazdo — bezdzietne.

Cierpienie, Gotycyzm,
Serce, Trup

Ptak, Serce, Żaloba

Najsrozsze męki, które nędzni znoszą,
Samotnej duszy zdają się rozkoszą,
Sierocę, stepem otoczonej dzikim,
Trawiącej czucia niedzielone z nikim.
Któż by był niebios ciekawy widoku
Bez słońca i bez żadnego obłoku? —
Lepiej jest płynąć, choć się niebo chmurzy,
Niż morskiej nigdy już nie doznać burzy,
I gdy żywioły zakończyły wojnę
Być wyrzuconym na brzegi spokojne
W pustą zatokę i bez towarzyszy,
Późnego zgonu czekać w wiecznej ciszy;
Lepiej raz przepaść w zaburzone fale
Niżli żyć gnijąc po trochu na skale.

Kondycja ludzka, Morze

⁶⁰walek — dziś popr.: walk.

«Tys dni tve przeżył, ojciec spowiedniku,
 Licząc różańce, prawiąc msze bez liku,
 Za cudze zbrodnie błagając gniew boski,
 A sam nie znając zgryzoty ni troski,
 Prócz smutków krótkich zwyczajnych w tym życiu;
 Siwy, spokojny jak byłeś w powiciu!
 Przeraza cię walka uczuć dzika
 Ilekroć zajrzesz w serce pokutnika,
 Choć jego skargę, jego łzę żałosną
 Przyjmujesz w duszę czystą i litośną.
 Moje dni krótkie na płaczu padole,
 Obfite w rozkosz, lecz płodniejsze w bole —
 Przecież pomiędzy rozkosze i trudy,
 Przeszedłem życie nie doznawszy nudy;
 Na ucztach, w bojach, z kielichem, z kindzalem.
 Zawsze spokojność gnuśną pogardałem.
 Dziś nic nie kocham ani nienawidzę,
 Pychy nie czuję, nadziei nie widzę;
 A dzisiaj jeszcze wolałbym być gadem
 I pod klasztorem pełzać strasząc jadem,
 Niż być wskazanym w cichym mniszym stanie
 Na modlenie się i na rozmyślanie.
 Przecież spoczynku nadzieja mnie łechce,
 Chciałbym mieć pokój, ale go czuć nie chcę.

Wkrótce się wszystko skończy tak jak życzę,
 Zasnę w mogile nie marząc czym byłem,
 Choć moje życie zda się tak zbrodnicze,
 Gdybym mógł odżyć, żyłbym tak jak żyłem.
 Dziś w mej pamięci, jak w ciemnej mogile,
 Leżą już zmarłe mych rozkoszy chwile,
 Lepiej by dawno leżeć razem z niemi,
 Niż ciężką włożyć tęsknotę po ziemi.
 Nigdy mój umysł nie upadł na męstwie
 W długim i strasznym żywota męczeństwie,
 Sam dobrowolnie w grób się nie położę,
 Jak dawni głupcy lub dzisiejsi tchorze.
 Ze śmiercią nieraz spotkałem się z bliska;
 Chętnie bym poległ wśród pobojuwiska,
 Gdybym rycerskim mógł oddychać szalem
 I kochał sławę, jak piękność kochałem.
 Lecz jam nie walczył dla oklasków gminu,
 Nie dbam o zdobycz lub stratę wawrzynu,
 To innych dzieło; niech rzną się żołdacy
 Dla wielkiej sławy lub nikczemnej płacy.
 Ale mnie dzisiaj jeszcze niech poruszy
 Przedmiot prawdziwie godny mojej duszy,
 Niech mam przed sobą kochankę lub wroga;
 Choćby mi groził i miecz, i pożoga,
 Gdy serce mścić się lub bronić rozkaże,
 Na miecz i ogień jeszcze się odważę.
 Bo męzny na śmierć ze wzgardą poziera,
 Nędzarz jej pragnie, tchórz się jej wydziera.
 Kto mi dał życie, niechaj je odbiera:

Rycerz, Samobójstwo,
 Śmierć, Śmierć bohaterska,
 Odwaga, Tchórzostwo

Pieniądz, Sława, Żołnierz

Ja śmierć bez trwogi spotykałem nieraz
Gdym był szczęśliwy i dumny — *a teraz?*

Kochałem ojcie — o, nie — ubóstwiałem —
Lecz to są słowa, słowo często kłamie —
Ja miłość moją czynem pokazałem:
Przypatrz się rdzawej na tym mieczu plamie,
To jest krew dawna, dotąd się nie starła,
Przelana dla tej co dla mnie umarła.
Krew ta dobytą z serca mego wroga.
Nie trwoż się księżu, nie wznos rąk do Boga,
Za grzech zabójstwa nie lękam się kary,
Wróg mój był także wrogiem twojej wiary.
Samo wspomnienie o Maryi synie
Już obudzało złość w tym poganinie.
Głupiec niewdzięczny! bo jeżeli rana,
Jeśli śmierć ręką chrześcian zadana,
Jest Turkom kluczem rajskiego ogrojca,
Tedy do raju wysłał go zabójca.
I teraz może hurys czarnooka
Witać Hassana u bramy Proroka.

Czyn, Kochanek
romantyczny, Miłość,
Słowo
Kara, Morderstwo, Religia,
Wróg

Kochałem — miłość często drogę znajdzie
Tam nawet, kędy głodny zwierz nie zajdzie,
A miłość taka, śmiała na przygody,
Czyliżby miała zostać bez nagrody?
Gdzie? kiedy? po cóż mam głosić przed światem? —
Byłem szczęśliwy w miłości — dość na tem.
A przecież często żałuję — daremnie! —
Wolałbym nie być kochany wzajemnie.
Ona umarła — jak? — o to nie pytaj,
Jeśli śmiesz, sam to odgadnij, wyczytaj,
Bo tu wyryte noszę na mym czole,
Kaimą pismem — me zbrodnie i bole.
Ale mnie nie klnij — posłuchaj — ja byłem
Przyczyną śmierci — lecz nie ja zabiłem.
Mógłbym i śmiałym to samo uczynić,
Gdyby kochanka śmiała mi przewinić.—
Jemu niewierna — więc on Ją pochował —
Mnie była wierną — jam go zamordował.
Choć śmierć jej była zasłużoną karą,
Lecz jej niewierność była dla mnie wiarą,
Bo mnie oddała serce, skarb sieroty,
Jedyny, którym nie rządzą despoty.
Ach! późno przybył, nie mogłem jej zbawić,
Mogłem jej tylko małą ulgę sprawić,
Mogłem w ślad za nią jej wroga wyprawić,
Jego śmierć lekka — ale jej męczeństwo
Było dla myśli mych takim straszidłem,
Że w końcu ludziom i sobie obrzydłem.

Kobieta, Kochanek, Mąż,
Mężczyzna, Miłość,
Wierność, Zdrada, Zemsta

Piętno

On zginął słusznie — zrzędzeniem wyroków.
On wiedział o tym od swoich proroków⁶¹,
Których słuch wieszczy śmierć przeczuwa w dali

Omen

⁶¹W wielu krajach, na przykład w Szkocji, są ludzie którzy mają posiadać wzrok podwójny, przewidywać przyszłe wypadki. W Turcji są niektórzy obdarzeni duchem prorockim, i słyszący przyszłe postrzały. [przypis autorski]

I słyży wystrzał wprzód, nim broń wypali;
 Zginął śród bitwy, zgiełku i hałasu,
 Bez mąk, bez bólu — cierpieć nie miał czasu.
 Raz tylko wezwać Mahometa zdołał,
 Raz tylko w niebo o pomstę zawołał.
 Poznał mnie w tłumie, lecieliśmy cwałem,
 On poległ — długo nad leżącym stałem
 I duszy jego ujścia pilnowałem.
 Konał jak tygrys pokłuty od szczwaczy⁶²,
 Lecz nie czuł tego, co czuję — rozpaczy.
 Szukałem w licu sinym, krwią nabiegłym,
 Znaków boleści, — żadnych nie dostrzegłem.
 Rysy, śmiertelną okryte ciemnotą,
 Jeszcze wściekłością tchnęły — nie zgryzotą.
 Cóż bym dał za to, gdybym w jego twarzy
 Mógł widzieć rozpacz ginących zbrodniarzy!
 Widzieć, jak późna, niedołączna skrucha
 Z konającego wywołuje ducha
 Zbrodnię — i nie chce zbrodniarza rozgrzeszyć,
 Nie może zbawić, a nawet pocieszyć.

Śmierć, Wróg

Kara, Rozpacz, Zbrodnia,
 Zbrodniarz

*

W krainach zimnych i serca są chłodne,
 Uczuć prawdziwej miłości nie godne.
 W moim gorącym sercu, czucia moje
 Wrzały jak w Etnie płomieniste zdroje.
 Nie umiem nucić w żalonych piosenkach
 O lubych więzach i okrutnych wdziękach.
 Jeśli krwi burza, oczu błyskawica,
 Ust nieme drżenie, mieniające się lica,
 Serca katownia i głowy szaleństwo,
 Śmiałość w zamiarach i w spełnieniu męstwo,
 Piers chciwa zemsty, dłoń zbrojna kindżałem,
 Wszystko, co czułem i co dokonałem,
 Jeśli to znakiem kochania — kochałem!
 Nie wiem, co wzdychać i skargi wywierać,
 Wiem, jak wzajemność zyskać i umierać.
 Umrę, lecz pierwej rozkoszy użyłem,
 Niech co chce będzie — szczęśliwy już byłem.
 Mamże kląć losom? jam sprawca mej doli,
 Ja chciałem cierpieć, nie zmieniłem woli,
 Dziś wróc mi dawne trudy i rozkosze,
 Jam gotów znosić, co zniosłem, co znoszę.
 Gotów żyć znowu, jakeśmy z nią żyli,
 Gotów na wszystko — prócz śmierci Leili.
 Życia mojego żalować nie warto,
 Żałuję życia, które jej wydarło.
 Ona spi falmi⁶³ nakryta chłodnemi⁶⁴!
 Ach! czemuż grobu nie miała na ziemi, —

Kochanek, Miłość, Serce

Szczęście

Los

Grób, Żaloba, Pamięć,
 Kochanek

⁶²szczwacz — osoba zajmująca się psami służącymi do polowań; tresuje je, a podczas polowania szczuje je na zwierzynę.

⁶³falmi — dziś: falami.

⁶⁴Przed niewielką laty żona Muchtar Baszy, oskarżyła syna swego o niewierność. Muchtar wywiadywał się o nazwiska kochanek syna. Wymieniono mu dwanaście najpiękniejszych kobiet Janiny. Basza rozkazał je teje nocy pochwyć, wsadzić w skórzane wory, i wrzucić do morza. Janczar obecny tej egzekucji, zapewnił mnie, że żadna z ofiar nie wydała krzyku, ani pokazała znaku trwogi. Za mojej bytności w Grecji śpiewano pieśni

Czemuż to serce schorzałe nie może
Znaleźć i dzielić jej podziemne łoże? —
Ach! był to anioł życia i światłości,
Widzę go dotąd w oczach moich gości,
Krąży wkoło mnie, wabi mnie i nęci,
Moja zaranna jutrzienka pamięci!

Anioł, Kochanek, Kobieta,
Mężczyzna

Zaiste, miłość jest świętym pożarem,
Iskrą zatloną w ogniach nieśmiertelnych;
Aniołów dobrem, Wszechmocnego darem,
Balsamem rajskim dla serc skazitelnych.
Pobożność duszę w niebiosą porywa,
Ale z miłością niebo w duszę wpływa;
Uczucie, które bóstwem zapalamy,
Które wytrawia wszystkie myśli plamy.
Jest to promyczek wszechwórczego słońca,
Korona, duszę wokoło wieńcząca.
Wyznam, że moja miłość była inna,
Była zbyt ziemską, ludzką, nawet gminną.
Jam grzesznik ojczy — lecz ona niewinna.
Ach! ona była mą gwiazdą polarną,
Zgasła, któż teraz oświeci noc czarną!
Ach! gdyby jeszcze weszła mi pogodnie,
Wiodła mnie znowu, chociażby na zbrodnie!
Bo cóż dziwnego, że kto wraz postrada
I całe szczęście, i wszystkie nadzieje,
Pokornie głowy pod wyrok nie składa,
Ale klunie losom i z bólu szaleje,
I w zbrodniach szuka męczarniom ulżenia,
A zwiększa tylko winy i cierpienia?
Ach! serce chore na wewnętrzne rany,
Nie dba na żaden cios zewnętrzny zadany!
Kto raz spadł z niebios, już się nic nie lęka,
Mniejsza gdzie spadnie, wie, że wszędzie męka.

Dusza, Miłość

Miłość, Zbrodnia

Gwiazda

Cierpienie

Serce

Upadek

Strach

Miłość, Ptak, Wierność

Widzę kapłanie, że tobie obrzydłem,
Drżysz i odwracasz oczy pełne trwogi;
I tegom dożył! żem stał się straszylem,
Jestem dla ludzi jako ptak złowrogi.
Prawda, że miałem drapieżność jastrzębia,
Żem latał niszcząc i lejąc krwi strugi,
Alem się uczył kochać od gołębia,
Umrę nie znając, co kochać raz drugi.
Dobrze by było nieraz ludzi dumnych
Uczyć przykładem ptaków bezrozumnych!
Słowik, co w gajach nuci z wiosny porą,
Łabędź, co zdobi błękitne jezioro,
Małżonkę sobie jedną tylko biorą.
Niechaj trzpiot z licznych miłostek się chwali,
Niech tych wysmiewa, co w miłości stali,
Niech sobie cacek szuka coraz innych,
Ja mu nie zajrzę⁶⁵ tych uciech dziecinnych.

o Frozynie, najpiękniejszej z owych Greczynek. Historia o Giaurze i Leili jest nieco dawniejsza, słyszałem ją od jednego z tych opowiadaczy, którzy po kawiarniach wschodnich prawią różne powieści wierszem i prozą. Żałuję że nie wiele spamiętałem ułamków oryginału, porobiłem różne odmiany, wmieszałem własne dodatki; czytelnik je rozetna po stylu ubogim w obrazy orientalne. Objasnienia czerpałem z Herbelota i ze sławnej powieści Kalifa Watek. [przypis autorski]

⁶⁵zajrzeć (a. zażrzeć) — zazdrościć.

Lecz u mnie człowiek lekki i przewrotny
Mniej wart niżeli ów łabędź samotny,
Stokroć mniej niżli nieszczęsna dziewczyna,
Którą uwiodłszy zdrajca zapomina.
Nie, ta na sercu mym nie ciąży wina!
Leilo! byłaś myśli moich treścią,
Moją rozkoszą i moją boleścią,
Tyś była cnotą, ty zbrodniami mymi,
Nadzieją w niebie, i wszystkim na ziemi.
Tak piękna jak ty nie była stworzona,
A jeśli jest gdzie, już nie dla mnie ona.
Nie chciałbym widzieć na ziemi i w niebie
Podobnej tobie, chyba samą siebie.
Życia mojego okropne wypadki,
Łoże śmiertelne, przyzywam na świadki,
Że ciebie dotąd kocham, jak kochałem.
Ty jesteś lubym serca mego szalem.

Miłość, Serce, Wierność

I jej nie było — a jam z nią nie zginął!
Żyłem, lecz ból mi oddychać nie dawał,
Wąż pierś mą ścisnął, serce me obwinął,
Myśli me kąsał i zemstą napawał.
Odtąd świat cały miałem w obrzydzeniu,
Nie śmiałem zajrzeć w oczy przyrodzeniu,
Na wszystkie jego wdzięki i ozdoby
Padł całun mojej wewnętrznej żaloby!
Resztę, kapłanie, wiesz z mojej powieści,
Wszystkie me grzechy i część mych boleści:
Ale mi nie mów więcej o pokucie;
Już późno! bliskiej śmierci mam przeczucie.
Chociażbym przyjął wiarę objawioną,
Czy ty odrobisz, co już raz zrobiono?
Za lży pociechy wdzięczny jestem tobie.
Ksiądz nie pomoże nic w mojej chorobie,
Tajnie mej duszy sam w milczeniu badaj,
Jeśli masz litość nade mną, nie gadaj.
Gdybyś mógł wrócić życie mej Leili,
Ja bym pokutę zaczął od tej chwili,
Kupiłbym zaraz i msze, i odpusty,
I modliłbym się stygnącymi usty.

Szaleństwo

Cierpienie, Wąż, Żaloba

Ksiądz, Religia

Póđź do jaskini, gdy strzelcy wychwyćą
Z gniazda lwie małe, i rozmów się z lwicą,
Sprobuj ukoić jej żalosne jęki,
Mojej nie ulżysz, nie rozdrażniaj męki. —

Cierpienie

*

W młodości latach, w szczęśliwych godzinach,
Gdym lubił dzielić smutki i wesela,
W mojej ojczyzny kwitnących dolinach
Miałem — czy mam go dotąd? — przyjaciela —
Daj mu ten pierścień, przysięgliśmy na nim,
Wspomnieć o sobie choć raz przed skonaniem.
Wiem, że mnie kochał — chcę, by się dowiedział
O moim zgonie — on mi przepowiedział. —

Młodość, Proroctwo,
Przechucie, Przyjaźń

Dziwno — on wzrokiem przeniknął proroczym
Przed laty wszystko, co ma ze mną stać się —
Śmiałem się — (wtenczas mogłem jeszcze śmiać się)
Gdy on ostrzegał — nie pamiętam o czym!
Lecz teraz myślą wyzywam na nowo
Wzgardzone niegdyś każde jego słowo.
Powiedz, że zgadnął — będzie mu niemiło,
Że się proroctwo tak na mnie spełniło.
Powiedz, że chociaż w tym wieku namiętym,
Gdyśmy wesołe przeigrali chwile
Lecząc pospołu w niebezpieczeństw tyle,
Wtenczas bywałem często niepamiętnym
I roztargnionym — może obojętnym —
Powiedz, że dzisiaj językiem zdrętwiałym,
Za jego szczęście pomodlić się chciałem.
Ale cóż taka modlitwa pomaga,
Gdy winowajca za niewinnym błaga? —
Przed ludźmi — niech on sławy mej nie broni,
On, wiem, że dobry — przebaczy — a oni —
Niech co chcą mówią — sława! cóż mi po niej?
Nie będę prosił, aby zgonu mego
Nie oplakiwał — nie jestem tak dumny —
Nie masz piękniejszej ozdoby dla trumny
Jak łza żałośna brata kochanego.
Pierścień ten — niech go z rąk twoich otrzyma,
Wręcz mu i opisz, coś miał przed oczyma:
Ciało uwiędłe, duszę zagaszona,
Łódź falą uczuć na step wyrzucona,
Zwój pism zatarty — liść z dalekiej strony
Wichrem przygnany i mrozem zwarzony.

Modlitwa

Łzy, Żaloba

*

Tylko mi nie mów o snu przywidzeniach;
Nie, to, mój ojczy, nie było w marzeniach.
Kto marzy, ten śpi; ja wtenczas nie spałem
Jak teraz nie śpię, i zapłakać chciałem,
Ale nie mogłem — źrenica łez głodna,
Czułem, że była wysechła aż do dna,
Chciałem wydobyć z niej łzę, łzę jedyną,
Byłaby dziwną i miłą nowiną;
Chciałem i teraz chcę, lecz rozpacz wzbrania,
Rozpacz silniejsza niżli chęć płakania.
Nie mów pacierzy, w skutek ich nie wierzę,
Silniejsza rozpacz niż twoje pacierze.
Zbawienia nie wart jestem — i nie żądam,
Nie raj, ale spoczynku wyglądam.

Marzenie, Sen

Łzy, Rozpacz

Modlitwa, Rozpacz

Zbawienie

Wtenczas — widziałem ojczy — tak — tu była!
Widziałem dobrze — powstała — odżyła,
Białą, świecącą obwiana symarą,
Jak widzę teraz, tam nad falą szarą,
Gwiazdę błyszczącą przez obłok zachodni —
Ona świeciła jaśniej i łagodniej.
Dziś gwiazda świeci słabiej, tajemniej,
Jutro wieczorem wnidzie jeszcze ciemniej,

Miłość silniejsza niż śmierć,
Wizja

Gwiazda

Ja, nim doczekam jej promieni drżących,
Nieczuła bryła i postrach żyjących,
Ja umrę ojczy. — Już kończąc cierpienie
Zbiera się dusza w ostatnie westchnienie.
Tu Ją widziałem, ojczy, i powstałem,
I wszystkich naszych nieszczęść zapomniałem.
I porwałem się z łoża, i objąłem.
I cóż do mego serca przycisnąłem?
Cień był w objęciu bez tchu i bez życia,
Sercem nie czułem wzajemnego bicia!
Lecz to Leila! to jej postać była!
Kochanko moja jak się ty zmieniła!
Spójrzałaś tylko, słowa nie wyrzekłaś,
Byłaś tak blisko i z rąk mi uciekłaś!
Lecz choć tak zimna, tak dla mnie zmieniona,
Obym cię tylko przycisnął do łona,
Całe me szczęście objąłbym w ramiona.
Niestety, marę objąłem ulotną!
Ręce opadły na mą pierś samotną —
Lecz patrz! to ona! to jej szata długa,
Jej ręka śnieżna; patrz, jak na mnie mruga
Tym czarnym okiem; włosy rozpostarła —
Nie — jam nie wierzył — ona nie umarła!
Ale on umarł, ja go sam obalił,
Jam go pochował, kamieniem przywalił —
On tu nie wróci, bo ciężka mogiła
Ciśnie go z góry. — Ty? — po coś wróciła?
Oni mówili, że ta twarz jak zorze,
Ta postać śliczna, już zapadła w morze,
I że się nad nią fala szumna leje,
Rybacy mówią — szkaradne to dzieje,
Chciałbym powiedzieć — język mi drętwieje.

Cień, Duch

Ach! jeśli prawda, że ty wyszłaś z morza,
Szukać dla siebie spokojnego łoża,
Ach, przesun mokrą dłoń przez me powieki
Niech już ostygną, zamkną się na wieki.
Lub rękę połóż na me serce wdowie;
Czy ciebie marą, czy duchem świat zowie,
Zostań oświecać chorego węzłowie⁶⁶,
Odchodząc weźmij z sobą mego ducha.
Potem niech wyje szturm, niech morze bucha.

Kochanek, Morze, Śmierć

*

Takie me imię, takie są me dzieje.
Samemu tobie powierzam wyznania,
Wdzięcznie przyjmuję łzę politowania,
Suche me oko już łez nie wyleje!

Łzy

Gdy skonam, pogrzeb ubogi mnie sprawisz,
Krzyż tylko prosty na grobie postawisz
Bez żadnych liter — nie chcę, by wędrowiec
Napisy czytać szedł na mój grobowiec.» —

Grób

⁶⁶węzłowie — węzłowie; część łoża przeznaczona na złożenie głowy.

*

Umarł — nie doszedł nikt po jego zgonie
Jak się nazywał; w jakiej świata stronie
Jego ojczyzna; — ostatnie wyznania
Mnich tylko słyszał we chwilach skonań.

Tyle zostało o Giaurze podania,
I o Leili którą on postradał
I o Hassanie, któremu śmierć zadał.

Ten utwór nie jest chroniony prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/giaur>

Tekst opracowany na podstawie: Adam Mickiewicz, *Poezje*, tom VII, wyd. A. Jełowickiego i Spółki, przejrzone i poprawione przez autora, Paryż, 1838

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska.

Okładka na podstawie: [sludgegulper@Flickr](https://www.flickr.com/photos/sludgegulper/), CC BY-SA 2.0